

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра практичної психології

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА
САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

**Для спеціальності
6.030103 - Практична психологія**

Автор: доктор психологічних наук,
професор Швалб Ю.М.

Затверджено на засіданні кафедри протокол № _____ від «» _____ 2017р.

ЗМІСТ

1. Навчальна програма дисципліни.
2. Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Навчальний контент.
4. Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт.
5. Дидактичне забезпечення самостійної роботи.
6. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.
7. Перелік навчально-методичних посібників, технічних засобів навчання
8. Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни.

Міністерство освіти і науки України

**ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА
САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

підготовки ОКР «Бакалавр»

спеціальності 6.030103 - Практична психологія

(шифр за освітньою програмою _____)

2017 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доктор психологічних наук, професор
Швалб Ю.М.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету
“ _____ ” _____ 2017 року, протокол № _____

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості» складена відповідно доосвітньої програми підготовки ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301-соціально-політичні науки, спеціальність 6.030103-Практична психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості, а також структура їх сформованості.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, історія психології, сучасні теорії глибинної психології особистості, психологія (практикум).

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів:**

Змістовний модуль 1. Вступ до психології несвідомого.

Змістовний модуль 2. Психодинамічна теорія особистості.

Змістовний модуль 3. Методологічні проблеми свідомого в психології .

Змістовний модуль 4. Закономірності розвитку самосвідомості особистості.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладення навчальної дисципліни «Феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості» є надання знань та вмінь які розкриють специфіку взаємодії свідомості та несвідомого, допоможуть в практичній діяльності психолога розуміти діяння, вчинки, дійсні потреби та інтереси, бажання та прагнення, індивідуально-психологічних особливостей особистості, надати систему знань щодо структури визначення Я-концепції особистості, яка складає порозуміння розвитку та прийняття людиною самого себе.

1.2. Основні завдання навчальної дисципліни:

1. Ознайомлення студентів-психологів з основними поняттями, принципами, та положеннями психології несвідомого.
2. Ознайомлення студентів з розвитком самосвідомості особистості в онтогенезі;
3. Вивчення закономірностей розвитку самопізнання особистості;
4. Розуміння ролі самооцінки в структурі самосвідомості особистості.
5. Розглянути психоаналіз як метод психологічної допомоги невротичних розладнань особистості.
6. Надання відомостей щодо різних наукових шкіл та напрямлень визначення категорії несвідомого.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні **знати:**

- історичні передумови виникнення феномену несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості;
- засоби виникнення та прийоми неусвідомлюючих захисних механізмів особистості;
- психоаналітичний метод дослідження тих психічних процесів що впливають на поведінку особистості.
- особливості формування самооцінки та її порушення;
- значення соціальних умов розвитку особистості в процесі

вміти:

- розлічати основні категорії понять свідомого та несвідомого;
- визначати дійсні потреби, бажання, прагнення особистості
- використовувати теоретичні знання в практичній діяльності.
- аналізувати складову структуру Я-концепції особистості;

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин/3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Вступ до психології несвідомого

Тема 1. Теоретичні моделі та метафори свідомості і несвідомого

Перші наукові метафори свідомості. Теорії свідомості в діяльній парадигмі. Знайомство з неусвідомлюваними процесами. Форми прояву несвідомого. Свідомість та неусвідомлюване психічне. Методи виявлення неусвідомлюваних процесів.

Основні поняття: свідомість, несвідоме, неусвідомлююча установка, неусвідомлюючі процеси.

Тема 2. Неусвідомлюючі регуляції психічних станів

Стани свідомості. Характеристика низького та вищого рівня свідомості. Стан фізичного і розумового відпочинку. Зв'язок сновидінь зі станом здоров'я особи. Види снів. Передумови виникнення свідомості. Історичний розвиток людської свідомості. Змінені стани свідомості: гіпноз та медитація, алкоголізм та наркоманія. Нейро-лінгвістичне програмування: пряма співдіяльність з несвідомим.

Основні поняття: свідомість, самосвідомість, порушення свідомості, сновидіння, стани свідомості, НЛП.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М., 1983. – 133с.
2. Налимов В.В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. – М., 1989. – 287с.

3. Панок В.Г. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 1999.
4. Коледа С. Моделирование бессознательного. – М., 2000.

Тема 4. Особисте та колективне несвідоме

Аналітична теорія К.Г. Юнга. Основні функції типології Юнга: мислення, почуття, сприймання, інтуїція. Поняття особистісного та колективного несвідомого. Архетипи колективного несвідомого: Его, Персона, Аніма, Анімус, Самість. Психологічний ріст особистості – індивідуація.

Основні поняття: особистісне та колективне несвідоме, архетипи особистості, індивідуація.

Змістовний модуль 2. Психодинамічна теорія особистості

Тема 1. Психоаналіз: основні концепції та принципи

Психодинамічна теорія особистості за З.Фрейдом. Топографічна модель рівней свідомості: свідоме, підсвідоме, передсвідоме. Психічний детермінізм. Фізичні та психічні аспекти потягу. Структура особистості: Ід, Его, Супер-его.

Основні поняття: структура особистості, свідоме, підсвідоме, передсвідоме, Ід, Его, Супер-его.

Тема 2. Розвиток особистості за З. Фрейдом

Стадії розвитку особистості: оральна, анальна, фалічна, геніальна. Фрустрація. Надтурботливість. Регресія та фіксація. Психосексуальний розвиток особистості. Сексуальні відхилення. Інфантильна сексуальність. Відхилення статевого потягу відносно об'єкту та цілі.

Основні поняття: лібідо, оральна стадія, анальна стадія, фалічна стадія, геніальна стадія, інверсія.

Змістовний модуль 3. Методологічні проблеми психології самосвідомості

Тема 1: Ідеалістичні та матеріалістичні проблеми психології самосвідомості

Вступ до психології самосвідомості. Ідеалістичні тенденції в дослідженні проблеми самосвідомості. Принцип неопосередкованої даності психічного. Інтроспекційний метод вивчення самосвідомості (за А. Пфендером, Т. Ліппсом).

Свідомість та самосвідомість. Вихідні метафори свідомості (за У. Джеймсом, В. Бехтеревом, З. Фрейдом) Усвідомлюване та неусвідомлюване. Матеріалістичні засади аналізу самосвідомості в психології.

Основні поняття: інтроспекція, даність психічного, свідомість та самосвідомість, образ «Само», почуття «Я».

Тема 2: Загальні теоретичні підходи до проблеми визначення самосвідомості.

Проблема визначення категорії «самосвідомість». Процес історичного розвитку самосвідомості. Лінія розвитку самосвідомості в напрямку від нерозчленованості об'єкта і суб'єкта до їхнього усе більш чіткого поділу.

Проблема діагностики свідомості та самосвідомості. Типи визначень. Структура самосвідомості: основні підходи до структурування; складові частки та рівні.

Основні поняття: самосвідомість, самовизначення, самооцінка, онтогенетичний розвиток свідомості.

Змістовний модуль 4. Закономірності розвитку самопізнання особистості

Тема 1: Самопізнання. Розвиток Я-концепції

Специфіка самопізнання через пізнання самого себе. Самопізнання як складний, багаторівневий процес, індивідуалізовано розгорнутий у часі. Рівень розвитку самосвідомості, при якому людина досягає найбільш зрілого і щирого розуміння себе.

Основні складові «Я – концепції». «Образ Я» в структурі «Я - концепції» особистості. Вікові та статеві особливості «образу – Я» людини. Головні чинники формування позитивного самосприймання.

Основні поняття: самопізнання, «образ – Я», «Я – концепція», самооцінка, самосприймання.

Тема 2: Самооцінка в структурі самосвідомості особистості

Самооцінка як емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе. Види самооцінки. Функції самооцінювання. Становлення і зміна самооцінки. Вікові та статеві особливості самооцінки. Загальні закономірності функціонування оцінного ставлення особистості до себе.

Основні поняття: самооцінка, рівень домагань, рефлексія, мотивація, самосвідомість, «Я – реальне» та «Я – ідеальне».

3. Рекомендована література

Базова

1. Арестова О.Н., Калинина Н.В. Индивидуальные особенности функционирования механизмов/ Вести.МГУ сер14. Психология – 2000 - №1
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – М., 1986.
3. Бехтерев В.М. Сознание и его границы – Избранное, Т.2, - с. 222.
4. Выготский Л.С. Психика, сознание, бессознательное //Собр.соч.: В 5-ти т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1.
5. Вахромов Е.Е. Проблема человека: Сам ость и Я в психологи. //Мир психологии, 2002, №2, с. 30 – 43.
6. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М., 1983. – 133с.
7. Джеймс У. Поток сознания. – Психология сознания. Хрестоматия. – СПб., 2001.
8. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки //Вопр. Психологии. 1989. - № 1.
9. Зинченко В.П. Проблема внешнего и внутреннего и становление образа себя как реализация сознания //Мир психологии, 1999, № 1, С. 97-104.
10. Коледа С. Моделирование бессознательного. – М., 2000.
11. Кон И.С. Постоянство и изменчивость личности // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8. - № 4. – С. 126-137.
12. Краткий психологический словарь. /Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 450с.
13. Лапланш Ж., Понталис Ж. Словарь по психоанализу. – М., 1996.
14. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975.- 304с.
15. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов. М., 1974.
16. Мерлин В.С. Структура личности. Характер, способности, самопознание: Учебное пособие к спецкурсу. – Пермь, 1990.
17. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 1998. – 650с.
18. Налимов В.В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. – М., 1989. – 287с.
19. Панок В.Г. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 1999.
20. Панталеєв С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М., 1991.

Допоміжна:

1. Райгородский Д.Я. Самосознание и защитные механизмы личности – Самара, 2006.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1998.

3. Романова Е.С. Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика. – Мытищи, 1996
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М., 1957.
5. Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии. – М., 1999.
6. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1983.
7. Субботский Е.В. Индивидуальное сознание как система реальностей / в кн.: Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А.Н. Леонтьева. – М., 1999.
8. Улибина Е.В. Психология обыденного сознания. – М., 2001. -263с.
9. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.
10. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность. Теория, эксперименты, упражнения. – М., 2001. – 864с.

13. Інформаційні ресурси.

1. http://royallib.com/book/freyd_zigmund/bessoznatelnoe.html
2. http://loveread.ec/view_global.php?id=8776
3. <https://www.ozon.ru/context/detail/id/4103195/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання:

- Присутність та робота на лекційних заняттях
- Усне опитування на семінарських заняттях
- Наявність рефератів
- Активна участь у дискусіях під час семінарських занять

Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА
САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

0301 соціально-політичні науки

6.030103 «Практична психологія»

Факультет філології та масових комунікацій

2017 рік.

Робоча програма навчальної дисципліни **«Феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості»** для студентів ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні науки, спеціальності 6.030103 - «Практична психологія».

Розробник: доктор психологічних наук, професор Швалб Ю.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології
Протокол від “_____” _____20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)
“_____” _____20__ року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0301 - «Соціально-політичні науки»	Варіативна	
Модулів – 2	Напрямок підготовки: 6. 030103 «Практична психологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2-й	42й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – доповіді, презентації, реферати, есе, тези		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		4-й	4-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	20 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	10 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		45 год.	67 год.
		Індивідуальні завдання:	
9 год.	5 год.		
	Вид контролю: залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 0,7 %

для заочної форми навчання – 0,25%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості» є надання знань та вмінь які розкриють специфіку взаємодії свідомості та несвідомого, допоможуть в практичній діяльності психолога розуміти діяння, вчинки, дійсні потреби та інтереси, бажання та прагнення, індивідуально-психологічних особливостей особистості, надати систему знань щодо структури визначення Я-концепції особистості, яка складає порозуміння розвитку та прийняття людиною самого себе.

Основні завдання навчальної дисципліни:

1. Ознайомлення студентів-психологів з основними поняттями, принципами, та положеннями психології несвідомого.
2. Ознайомлення студентів з розвитком самосвідомості особистості в онтогенезі;
3. Вивчення закономірностей розвитку самопізнання особистості;
4. Розуміння ролі самооцінки в структурі самосвідомості особистості.
5. Розглянути психоаналіз як метод психологічної допомоги невротичних розладнань особистості.
6. Надання відомостей щодо різних наукових шкіл та напрямлень визначення категорії несвідомого.

В ході вивчення курсу «Феномен несвідомого в психології» студенти повинні **знати**:

- історичні передумови виникнення феномену несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості;
- засоби виникнення та прийоми неусвідомлюючих захисних механізмів особистості;
- психоаналітичний метод дослідження тих психічних процесів що впливають на поведінку особистості.
- особливості формування самооцінки та її порушення;
- значення соціальних умов розвитку особистості в процесі

В процесі вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **вміти**:

- розлічати основні категорії понять свідомого та несвідомого;
- визначати дійсні потреби, бажання, прагнення особистості
- використовувати теоретичні знання в практичній діяльності.
- аналізувати складову структуру Я-концепції особистості;

У програмі подається тематичний план проведення основних форм занять з феномену несвідомого: лекційних та семінарських, а також організації самостійної роботи студентів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Вступ до психології несвідомого

Тема 1. Теоретичні моделі та метафори свідомості і несвідомого

Тема 2. Неусвідомлюючи регуляції психічних станів

Тема 4. Особисте та колективне несвідоме

Змістовний модуль 2. Психодинамічна теорія особистості

Тема 1. Психодинаміка: основні концепції та принципи

Тема 2. Розвиток особистості за З. Фрейдом

Змістовний модуль 3. Методологічні проблеми психології самосвідомості

Тема 1: Ідеалістичні та матеріалістичні проблеми психології самосвідомості

Тема 2: Загальні теоретичні підходи до проблеми визначення самосвідомості.

Змістовний модуль 4. Закономірності розвитку самопізнання особистості

Тема 1: Самопізнання. Розвиток Я-концепції

Тема 2: Самооцінка в структурі самосвідомості особистості

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	с	лаб	інд	с.р.
Змістовний модуль 1. Вступ до психології несвідомого												
Тема 1. Теоретичні моделі та метафори свідомості і несвідомого	10	2	2	-	1	5	10	1	1	-	-	8
Тема 2. Неусвідомлюючи регуляції психічних станів	10	2	2	-	1	5	10	1	1	-	1	7
Тема 4. Особисте та колективне несвідоме	11	2	3	-	1	5	7	1	1	-	1	4
Разом за змістовим модулем 1	31	6	7	-	3	15	27	3	3	-	2	19
Змістовний модуль 2. Психодинамічна теорія особистості												
Тема 1. Психодинаміка: основні концепції та принципи	9	2	1	-	1	5	9	-	1	-	-	8
Тема 2. Розвиток особистості за З. Фрейдом	10	2	2	-	1	5	11	1	1	-	1	8
Разом за змістовим модулем 2	19	4	3	-	2	10	20	4	2	-	1	16
Змістовний модуль 3. Методологічні проблеми психології самосвідомості												
Тема 1: Ідеалістичні та матеріалістичні проблеми психології самосвідомості	11	3	2	-	1	5	10	1	1	-	-	8
Тема 2: Загальні теоретичні підходи до проблеми визначення самосвідомості.	9	2	1	-	1	5	11	1	1	-	1	8
Разом за змістовим модулем 3	20	5	3	-	2	10	21	2	2	-	1	16
Змістовний модуль 4. Закономірності розвитку самопізнання особистості												
Тема 1: Самопізнання. Розвиток Я-концепції	10	2	2	-	1	5	12	1	2	-	1	8
Тема 2: Самооцінка в структурі самосвідомості особистості	10	3	1	-	1	5	10	1	1	-	-	8

Разом за змістовим модулем 4	20	5	3	-	2	10	22	2	3	-	1	16
Усього годин	90	20	16	-	9	45	90	8	10	-	5	67

5. Теми семінарських занять

№	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
1.	Особисте та колективне несвідоме	3	2
2.	Рушійні сили поведінки	3	2
3.	Захисні механізми особистості	3	2
4.	Розвиток самосвідомості в онтогенезі	3	2
5.	Основні чинники процесу формування самосвідомості дитини	2	2
6.	Самопізнання. Розвиток Я-концепції	2	-
	Усього годин	16	10

6. Самостійна робота

№	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
1.	Індивідуація – як процес особистісного росту в сторону цілісності.	5	7
2.	Містичні релігійні системи віри як важливі вираження людських прагнень та ідеалів.	5	7
3.	Домінуючі конфлікти у розвитку особистості та їх вплив	4	6
4.	Роль колективного несвідомого у формуванні особистості.	4	7
5.	Роль інтуїції для проникнення в невідоме.	4	7
6.	Структура особистості та розвиток самосвідомості особистості.	5	6
7.	Вікові та статеві особливості формування Я-концепції особистості.	4	7
8.	Поняття Я-концепції, установки, самооцінки, рівня домагань (за теоріями У. Джеймса, Д. Узнадзе, К. Левіна, Л. Божовича).	5	7
9.	Стилі саморегуляції як форми індивідуального стилю активності людини.	4	7
10.	Самоконтроль як обов'язковий прийом самовиховання.	5	6
	Усього годин	45	67

7. Індивідуальні завдання

№ з/п	Зміст завдання	Кількість балів	Форма звіту
1.	<i>Завдання 1:</i> Укласти перелік основних метафор свідомості.	4	Діагностичний комплекс
2.	<i>Завдання 2:</i> Знайти у періодичній літературі статті, що розкривають особливості Феномену несвідомого та самосвідомості особистості. Проаналізувати їх. Підготувати коротку доповідь щодо питань, які в них розкриваються. (Не менше 3 статей).	4	Анотації Доповідь

№ з/п	Зміст завдання	Кількість балів	Форма звіту
3.	<i>Завдання 3:</i> Підготувати презентацію на тему «Типові форми поведінки у фруструючих ситуаціях»	4	Презентація
4.	<i>Завдання 4:</i> Написати есе за темою «Домінуючі конфлікти у розвитку особистості та їх вплив.»	4	Проект

8. Методи навчання

Словесні (пояснення, бесіда, лекція), наочні (ілюстрація, демонстрація), практичні (досліди, вправи).

Проблемні дискусії.

Індуктивні, дедуктивні прийоми аналізу запитань.

Репродуктивні вправи.

Творчі завдання.

Проблемно-пошукові вправи.

9. Методи контролю

Поточний контроль:

- опитування;

Підсумковий контроль:

- семестровий залік;
- індивідуальні завдання.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль знань					Залік	Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Змістовий модуль 3	Змістовий модуль 4	Індивідуальні завдання	20	100
15	15	15	15	20		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
Fx	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

11. Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій.
2. Методичні матеріали для семінарських і практичних занять.
3. Рекомендована література

12. Рекомендована література

Базова

1. Арестова О.Н., Калинина Н.В. Индивидуальные особенности функционирования механизмов/ Вести.МГУ сер14. Психология – 2000 - №1
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – М., 1986.
3. Бехтерев В.М. Сознание и его границы – Избранное, Т.2, - с. 222.
4. Выготский Л.С. Психика, сознание, бессознательное //Собр.соч.: В 5-ти т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1.
5. Вахромов Е.Е. Проблема человека: Сам ость и Я в психологи. //Мир психологии, 2002, №2, с. 30 – 43.
6. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М., 1983. – 133с.
7. Джеймс У. Поток сознания. – Психология сознания. Хрестоматия. – СПб., 2001.
8. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки //Вопр. Психологии. 1989. - № 1.
9. Зинченко В.П. Проблема внешнего и внутреннего и становление образа себя как реализация сознания //Мир психологии, 1999, № 1, С. 97-104.
10. Коледа С. Моделирование бессознательного. – М., 2000.
11. Кон И.С. Постоянство и изменчивость личности // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8. - № 4. – С. 126-137.
12. Краткий психологический словарь. /Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 450с.
13. Лапланш Ж., Понталис Ж. Словарь по психоанализу. – М., 1996.
14. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975.- 304с.
15. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов. М., 1974.
16. Мерлин В.С. Структура личности. Характер, способности, самопознание: Учебное пособие к спецкурсу. – Пермь, 1990.
17. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 1998. – 650с.
18. Налимов В.В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. – М., 1989. – 287с.
19. Панок В.Г. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 1999.
20. Панталеєв С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М., 1991.

Допоміжна:

1. Райгородский Д.Я. Самосознание и защитные механизмы личности – Самара, 2006.
2. Роджерс К. Вигляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1998.
3. Романова Е.С. Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика. – Мытищи, 1996
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М., 1957.
5. Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии. – М., 1999.
6. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1983.
7. Субботский Е.В. Индивидуальное сознание как система реальностей / в кн.:Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А.Н. Леонтьева. – М., 1999.
8. Улибина Е.В. Психология обыденного сознания. – М., 2001. -263с.
9. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.
- 10.Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность. Теория, эксперименты, упражнения. – М., 2001. – 864с.

13. Інформаційні ресурси.

1. http://royallib.com/book/freyd_zigmund/bessoznatelnoe.html
2. http://loveread.ec/view_global.php?id=8776
3. <https://www.ozon.ru/context/detail/id/4103195/>

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ З ДИСЦИПЛІНИ ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Змістовний модуль 1. Вступ до психології несвідомого

Тема 1. Теоретичні моделі та метафори свідомості і несвідомого

Труднощі в описі і при спробі формулювання визначення свідомості пов'язані більшою мірою з неадекватною методологією її дослідження. У цьому сенсі показовою є думка М. К. Мамардашвілі. Він зазначає, що свідомість – дивне явище, яке є і яке в той же час не можна схопити, уявити як річ. Про свідомість не можна побудувати теорію ні у вигляді граничного психологічного поняття, ні у вигляді реального явища, яке можна описати психологічними та іншими засобами, свідомість не піддається теоретизації. Будь-яка спроба в цьому напрямі неминуче закінчується невдачею. Мірою наближення до свідомості, вона як тінь тікає від дослідника. Тому залишається лише один засіб міркування про подібні явища. Про свідомість можна говорити, лише використовуючи опосередковану, непрямую мову опису [Мамардашвілі, 1990, с. 3].

Х. Ортега-і-Гассет стверджує, що легко зрозуміти, наскільки важко охопити, описати і визначити цей універсальний, повсюдний і непозбутній феномен – свідомість. Тільки завдяки свідомості людина здатна усвідомлювати існування інших предметів. Свідомість створює цей акт і сама створюється ним. Свідомість – це неминучий додаток до всього, що ми сприймаємо і про що думаємо, одноманітний і непереборний, невідступний супутник усіх інших предметів і явищ. Як визначити, що таке свідомість, якщо вона присутня в усьому, що ми сприймаємо? Це якраз той випадок, коли абсолютно неможливо обійтися без метафори [Ортега-и-Гассет, 1990, с. 77]. Таким чином, відношення між суб'єктом і об'єктом – відношення усвідомлення – можна досягнути тільки уподібнивши його якимсь відносинам між об'єктами. У результаті такого ототожнення ми підійдемо до розуміння метафори.

Метафора (від грец. *μεταφορα* – перенесення, переносне значення) – троп або механізм мови, що виявляється у вживанні слова, яке позначає певну групу предметів, явищ, феноменів і т. д. Для характеристики або найменування об'єкта, що входить в іншу групу, або для найменування іншої групи об'єктів, аналогічної цієї групи в будь-якому відношенні. Це – перехід інтуїтивного просвітлення у сферу раціональних понять.

Концентруючи та узгоджуючи у своєму потужному семантичному полі найвіддаленіші чи найнесумісніші асоціації, метафора постає суцільним нечленованим тропом, який може розгортатися у внутрішній сюжет, несприйнятний з погляду раціоналістичних концепцій. Метафора тут подібна до загадки, але з тією відмінністю, що не підлягає декодуванню, вимагаючи визнання за собою нової реальності, побудованої за естетичними принципами.

У широкому сенсі термін «метафора» можна застосувати до будь-яких форм вживання слів у непрямому значенні. Асоціюючи дві різні категорії об'єктів, метафора семантично двоїста. Ця здатність, яка складає найсуттєвішу ознаку «живої» метафори, не дозволяє розглядати її ізольовано від предмета, який вона вивчає

Тема 2. Несвідомі регуляції психічних станів

Психічні стани поряд з процесами і властивостями особистості відносять до фундаментальних психічних явищ, які, як і більшість їх них, є сукупність цілого комплексу психічних особливостей. Але, на відміну від психічних процесів, які мають початок і закінчення, або від психічних властивостей, які можуть бути проявлені в певних ситуаціях, стан виступає єдиною, постійно

присутньою і динамічно змінюється сутністю психічної активності, що і дає можливість часто ототожнювати ці поняття.

Під психічним станом пропонувалося розуміти сукупність поточних можливостей психіки, стійкі протягом певного часу показники процесів, комплекс емоційних переживань, динаміку психічної активності та кожне визначення має своє місце в психології. Все було б простіше, якби у психічного стану можна було виділити єдиний параметр, який і було б покладено в основу визначення і класифікації, але його немає, і тому в цій якості розглядалися різні показники: функціональні можливості, домінуючі емоції, збудження нервової системи і т.д. Об'єднуючи їх разом для задач спортивної психології, отримуємо наступне визначення.

Психічний стан - це рівень активності психіки, стійкий протягом проміжку часу і визначальний можливості взаємодії організму з середовищем.

Для людини важливим фактором для організації своєї діяльності є ступінь осознання навколишнього середовища. За цим критерієм можна виділити кілька рівнів психічної активності, а отже, і груп психічних станів: несвідома, предсознательной, свідомі і надсознательна.

Ми розглядаємо свідомість не як постійно існуюче, а регулярно виникає стан психіки, коли когнітивні процеси цілеспрямовано здійснюють прийом і переробку інформації з навколишнього середовища. Уривчастість свідомості наочно проявляється у сні, коли психічна активність обмежується несвідомої і предсознательной сферами, а багато сновидіння та супроводжуючі їх ідеомоторні акти не усвідомлюються ні в період сну, ні після пробудження. При цьому зміни в предсознательной сфері роблять безпосередній вплив на подальшу свідому діяльність: можна довго перебувати під враженням образу з сновидіння, іноді переживаючи його тільки емоційно, змінити ставлення до минулим і майбутнім подіям ("Ранок вечора мудріший"), інакше побачити проблемну ситуацію (рішення завдання під час сну).

Тема 4. Особисте та колективне несвідоме

Один із учнів З. Фрейда, Карл Юнг (1875-1961), - швейцарський психолог, засновник аналітичної психології - відмежувався від свого великого вчителя у поглядах на пансексуалізм як головну рушійну силу поведінки людини. До основних понять вчення Юнга відносять поняття про інтроверсію та екстраверсію, відкриття чотирьох основних психічних функцій, дослідження колективного несвідомого, особливий погляд на структуру особистості, а в зв'язку з цим - створення аналітичної психотерапії.

За К. Юнгом, психіка людини має три рівні: свідомість, особисте несвідоме і колективне несвідоме. Визначальну роль у структурі особистості відіграє колективне несвідоме, яке утворюється із слідів пам'яті, що залишається від усього минулого людства і впливає на особистість людини, визначає її поведінку з моменту народження.

Колективне несвідоме утворюється з різних рівнів, які визначаються загальнолюдською, національною та расовою спадщиною. Найбільше значення мають сліди минулого" тобто досвід тваринних предків людини. Колективне несвідоме виявляється у вигляді *архетипів*. К. Юнг називав архетипи первинними образами, оскільки вони пов'язані з міфічними і казковими темами. Він також вважав, що архетипи організують не лише індивідуальну, але і колективну фантазію (наприклад, лежать в основі міфології народу, його релігії, визначаючи психологію народу, його самосвідомість). Через актуалізацію певних архетипів культура робить вплив і на становлення індивідуальної психіки людини.. К. Юнг зарахував до архетипів основні складові структури особистості, виділяючи такі елементи: Персону, Его, Тінь, Аніму (у чоловіків), Анімус (у жінок) і Самість.

Персона - це візитна картка "Я", це та частина нашої особи, яку ми показуємо світу, якими ми хочемо бути в очах інших людей. Персона включає і типові для нас ролі, стиль поведінки і одяг, манеру говорити, мислити, одягатися, це характер, соціальна роль, здатність самовиражатися у суспільстві.

Его - центр свідомості, і тому відіграє основну роль у свідомому житті: створює відчуття усвідомленості і послідовності наших думок та дій, відповідальне за зв'язок свідомого і несвідомого. Его збирає розрізнені дані особистого досвіду в єдине ціле, формуючи з них цілісне і усвідомлене сприйняття власної особи.

Тінь - центр особистого несвідомого, куди входять бажання, переживання, тенденції, що заперечуються індивідумом як несумісні з існуючими соціальними стандартами. При цьому, чим більше домінує Персона в структурі особистості, тим більшою є Тінь, оскільки людині необхідно витіснити в несвідоме все більшу кількість нереалізованих бажань. Юнг не вважав за можливе просто позбавитися від Тіні, не визнавати її, оскільки вона - природна частина особистості і людина без Тіні так само неповноцінна, як і без інших частин душі. Найшкідливіше, з його погляду, не помічати, ігнорувати Тінь, тоді як уважне ставлення до Тіні, прагнення до аналізу її змісту допомагають подолати її негативний вплив.

Змістовний модуль 2. Психодинамічна теорія особистості

Тема 1. Психоаналіз: основні концепції та принципи

Серед ХХ століття доктору Зигмунда Фрейда належить особливе місце. Його головна праця "Тлумачення сновидінь" побачив світло в 1899 р. З тих пір в сходили, змінюючи один одного, різні наукові авторитети. Але жоден з них не викликає такий незгасний інтерес, як Фрейд і його вчення. Пояснюється це тим, що його роботи, що змінили вигляд психології в ХХ столітті, висвітлили корінні питання влаштування внутрішнього світу особистості, її спонукань та переживань, конфлікт між її прагненнями та почуттям обов'язку, причин душевних надломів, ілюзорних уявлень людини про саму себе і оточуючих.

Відомо, що головним регулятором людської поведінки служить свідомість. Фрейд відкрив, що за покровом свідомості прихований глибинний "пласт" не усвідомлюваних особистістю могутніх прагнень, потягів, бажань. Будучи лікарем, він зіштовхнувся з тим, що ці неусвідомлювані переживання і мотиви можуть серйозно обтяжувати життя й навіть ставати причиною нервово-психічних захворювань. Це спрямувало його на пошуки засобів рятування своїх пацієнтів від конфліктів між тим, що говорить їхню свідомість, і потаємними, сліпими, несвідоме спонуканнями. Так країнах міцно увійшла в підручник з психології, психотерапії, психіатрії. Вона справила вплив на інші науки про людину - соціологію, педагогіку, антропологію, етнографію, філософію, а також на мистецтво і літературу", а фрейдівська методологія пізнання суспільних явищ, що вимагає розкриття лежать в їх несвідоме, пригнічених бажань, широко використовувалася послідовниками Фрейда і виросла на своєрідну філософію.

Тема 2. Розвиток особистості за З. Фрейдом

Критерієм періодизації психічного розвитку Зигмунд Фрейд вважав особливості психосексуального розвитку. Сексуальний розвиток визначає розвиток всіх сторін особистості і може слугувати критерієм вікової періодизації. Дитячу сексуальність З.Фрейд розуміє широко, як все, що приносить тілесне задоволення - погладжування, ссання, звільнення кишечника тощо. Стадії розвитку пов'язані зі зміщенням еrogenних зон - тих областей тіла, стимуляція яких викликає задоволення.

Згідно за З.Фрейдом, людина з самого початку біологічна істота, що володіє інстинктами життя, а також інстинктом смерті. Енергією життєвих вчинків є енергія лібідо (від лат. "бажати", "хотіти"), яка знаходить розрядку в сексуальній поведінці. Структура зрілої особистості містить три інстанції: Воно (ід), Я (его) і Над-Я (супер-его). Воно є біологічним "началом" і містить "пристрасті", раціональне і аморальне. Спонукання, які йдуть від Воно, вимагають невідкладного і повного задоволення. Воно підпорядковується лише принципу задоволення - первинному принципу людського життя.

Інстанція Я приймає рішення, задовольняючи бажання Воно тією мірою, якою це дозволяють реальні обставини. Я підпорядковується принципу реальності і орієнтується на обмеження, які накладаються зовнішнім світом. Вихід лібідонозної енергії гальмується, здійснюється повільно і поступово або спрямовується в інше річище, яке є прийнятним у обставинах, що склалися.

Якщо Воно керується пристрастями і потягами, то Я є втіленням розуму і розсудливості.

Над-Я є носієм моральних норм, критиком і цензором. У тому випадку, коли дії Я не відповідають вимогам Над-Я, з'являється почуття провини.

В онтогенезі особистості структура особистості формується поступово. Народжуючись, дитина має тільки Воно і живе за принципом задоволення. З часом, зіштовхуючись із заборонами та обмеженнями, які йдуть від оточуючих її людей, дитина розвивається як особистість - у неї з'являється Я і Над-Я. Таким чином, з одного боку, людина з самого початку життя знаходиться в антагоністичних стосунках із суспільством, суспільство тисне на неї, з іншого - без цього тиску неможливе особистісне зростання.

Змістовний модуль 3. Методологічні проблеми психології самосвідомості

Тема 1: Ідеалістичні та матеріалістичні проблеми психології самосвідомості

Тема 2: Загальні теоретичні підходи до проблеми визначення самосвідомості.

У вітчизняній психологічній науці відмітною рисою досліджень проблеми ролі самосвідомості в розвитку людини є загальні методологічні принципи й теоретичні підстави, які дозволяють визначити позицію більшості авторів щодо ролі Самосвідомість - важлива ланка особистості.

Його визначають як свідоме когнітивне сприйняття й оцінку індивідом самого себе, думки й думки про себе. Самосвідомість - відношення особистості до себе.

Л.С. Виготський - один з методологів психології, багато часу, що присвятив розробці програми й приймань емпіричного дослідження психіки дитини. Центральною категорією, якій Виготський приділяв першорядної увагу, була категорія свідомості. Його концепція була названа культурно-історичної, тому що інтерпретацію свідомості й психічних процесів можна було вивести тільки з їхнього розвитку й становлення.

Головна ідея Виготського полягала у твердженні положення про розвиток вищих психічних функцій. Вони формуються в дитини в процесі онтогенетичного розвитку в спілкуванні з дорослим. Розвиток, по Виготському, пов'язане із засвоєнням культурних знаків, самим зробленим з яких є слово. У зв'язку із проблемою вищих психічних функцій обговорюється феномен натуральних психічних функцій, які є вродженими й безпосередніми. Розвиток, згідно з Виготським, іде по двом лініям. "У розвитку дитини представлені (не повторені) обидва типу психічного розвитку, який ми в ізолюваному виді знаходимо у філогенезі: біологічне й історичне, або натуральне й культурне, розвиток поведінки. В онтогенезі обидва процесу мають свої аналоги (не паралелі). Це основний і центральний факт, вихідний пункт нашого дослідження: розрізнення двох ліній психічного розвитку дитину, що відповідають двом лініям філогенетичного розвитку поведінки".

Концепція особистості А.Н. Леонтьєва. На відміну від попередніх і наступних вітчизняних концепцій особистості ця характеризується високим рівнем абстрактності. При всій її відмінності від інших є загальна посилка з ними. Суть її в тому, що, на думку А. Н. Леонтьєва, "особистість людини "проводиться" - створюється суспільними відносинами". Таким чином, очевидно, що в основі вистав про особистість вітчизняних психологів лежить марксистської постулат про неї як про сукупність суспільних відносин. Однак тлумачення цих відносин порізному. Як же розуміє їх А. Н. Леонтьєв? У наведеном визначенні з'являється істотне додавання:

"особистість створюється суспільними відносинами, у які індивід вступає у своїй предметній діяльності".

Таким чином, на перший план виступає категорія діяльності суб'єкта, оскільки "сама діяльності суб'єкта є вихідною одиницею психологічного аналізу особистості, а не дії, не операції або блоки цих функцій; останні характеризують діяльність, а не особистість".

Концепція особистості В. А. Ядова. Цю концепцію скоріше можна віднести до соціально-психологічної, у якій ураховуються й загальнопсихологічні особливості структури особистості й конкретно-соціальні умови, у яких ця особистість формується. В основу концепції автором покладені настановні або диспозиційні механізми регуляції соціальної поведінки особистості, про яких говорилося вище. Це означає, що поведінка особистості регулюється її диспозиційні системою, однак, у кожній конкретній ситуації залежно від її мети провідна роль належить певному рівню диспозицій. Оскільки сама диспозиція (установка) формується при наявності потреби й відповідної їй ситуації, у якій вона може бути реалізована, то ієрархії диспозицій відповідають ієрархія потреб, з одного боку, і ієрархія ситуацій, з іншої.

Викликає інтерес і теорія особистості, розроблена **У. Джемсом**. На його думку, в основі людської природи лежить творчий потенціал індивідів. У розвиненому суспільстві людина має можливість вибору цілей. Ми можемо самі встановлювати собі цілі, пов'язані з різними компонентами нашого Я, і оцінювати успішність наших життєвих проявів щодо цих цілей. Отже, на думку Джемса, наша самооцінка залежить від того, ким ми хотіли б стати, яке становище хотіли б зайняти в цьому світі; ось що служить точкою відліку в нашій оцінці власних успіхів або невдач. Вільям Джемс першим із психологів почав розробляти проблематику Я-концепції. Крім того, вчений виступив прихильником широкого визначення особистості, виділяючи в ній пізнавати і пізнають елементи.

Змістовний модуль 4. Закономірності розвитку самопізнання особистості

Тема 1: Самопізнання. Розвиток Я-концепції

Усвідомлення людиною світу не зводиться до відображення лише зовнішніх об'єктів. Фокус свідомості може бути спрямовано і на самого суб'єкта, на його власну діяльність, його внутрішній світ. Таке усвідомлення людиною самої себе отримало в психології статус особливого феномена - самосвідомості.

САМОСВІДОМІСТЬ - це здатність людини усвідомити саму себе, своє "Я", свої потреби, інтереси, цінності, своє буття і його сенс, власну поведінку й переживання тощо.

На відміну від свідомості, самосвідомість орієнтована на осмислення людиною своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції в суспільстві. Якщо свідомість є знанням про іншого, то самосвідомість - знанням людини про саму себе. Якщо свідомість орієнтована на весь об'єктивний світ, то об'єктом самосвідомості є сама особистість. У самосвідомості вона постає і як суб'єкт, і як об'єкт пізнання.

Самопізнання пов'язано із самоаналізом і самокритичністю, що дають змогу кожному глибше пізнати себе самого, усвідомити духовне зростання, а також стимулювати свій розвиток. Вищий рівень саморозвитку людини включає вибір цінностей, моральних норм, образу життя, професії.

Самопізнання виявляє потребу людини в самодостатності й самоутвердженні. В особистому і соціальному аспектах самоствердження має різні форми.

Особливо важливо самоутвердження в молоді роки — в навчанні, роботі, стосунках між людьми. Воно асоціюється насамперед із самостійністю, самовідповідальністю, самоініціативою, самодостатністю.

Самосвідомість розвивається, змінюється, збагачується впродовж життя людини. У кожного є природна схильність до самовдосконалення, яка на певному етапі розвитку особистості та впливу суспільства постає як усвідомлення прагнення до творчого саморозвитку,

самореалізації. Самовдосконалення і самовияв людини є процес постійного розвитку, сходження (СЛ. Рубінштейн).

Високий рівень самосвідомості зумовлює саморозвиток і самовиховання.

"Я-концепція"

"Я-концепція" - це виявлення самосвідомості. Вона становить собою динамічну систему уявлень людини про себе. "Я-концепція" формується під впливом досвіду кожного індивіда. Ця система становить основу вищої саморегуляції людини, на базі якої вона будує свої стосунки зі світом, що її оточує.

Самосвідомість у психологічній літературі розглядають як складне родове утворення в структурі психіки особистості, а образ "Я" - як видове. Образ "Я" - продукт самосвідомості, тобто вияву усвідомлення та оцінки індивідом себе як суб'єкта практичної і теоретичної діяльності, ідеалів, переконань, які мотивують його активність. Види образів "Я": соціальне "Я", духовне "Я", фізичне "Я", інтимне "Я", сімейне "Я" тощо, а також "Я" - реальне, "Я" - ірреальне, теперішнє, майбутнє, фантастичне тощо.

На відміну від самосвідомості, образ "Я", крім усвідомлених компонентів, містить невідоме "Я" на рівні самопочуття, уявлень. Головна функція образу "Я" — забезпечити інтегрованість, цілісність, індивіда, його особистісну сутність досягти суб'єктивної гармонійності. "Я" — концепцію вивчають науки про людину і суспільство.

Тема 2: Самооцінка в структурі самосвідомості особистості

Оцінна складова, або **самооцінка**, включає афективну оцінку уявлення про себе. Психологічними словниками самооцінка визначається як цінність, значимість, якої індивід наділяє себе в цілому і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки. Основу самооцінки становить система особистісних смислів індивіда, прийнята їм система цінностей.

Самооцінка виконує регуляторну і захисну функції, впливаючи на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її взаємини з іншими людьми. Основна функція самооцінки в психічному житті особистості полягає в тому, що вона виступає необхідною внутрішньою умовою **регуляції** поведінки і діяльності. Вища форма саморегулювання на основі самооцінки полягає в своєрідному творчому відношенні до власної особистості - в прагненні змінити, поліпшити себе і в реалізації цього прагнення. **Захисна** функція самооцінки, забезпечуючи відносну стабільність і автономність особи, може вести до спотворення досвіду.

Самооцінка - досить складне утворення людської психіки. Вона виникає на основі узагальнюючої роботи процесів самосвідомості, яка проходить різні етапи і знаходиться на різних рівнях розвитку в ході становлення самої особистості. Тому самооцінка постійно змінюється, удосконалюється. Процес становлення самооцінки не може бути кінцевим, оскільки сама особистість постійно розвивається, а отже, змінюються і її уявлення про себе і ставлення до себе. Джерелом оціночних уявлень індивіда про себе є його соціокультурне оточення, в тому числі соціальні реакції на якісь прояви його особистості, а також результати самоспостереження.

На думку Бернса, є три моменти, сутєвих для розуміння самооцінки. По-перше, важливу роль у її формуванні відіграє зіставлення образу реального "Я" з образом ідеального "Я": чим менше розрив між реальним уявленням людини про себе і його ідеальним "Я", тим вище самооцінка особистості. По-друге, важливий фактор для формування самооцінки, пов'язаний з тим, на думку людини, його оцінюють інші. Нарешті, по-третє, на формування самооцінки істотний вплив роблять реальні досягнення особистості в найрізноманітніших видах діяльності. Відповідно, чим значніші успіхи особистості в тому чи іншому вигляді діяльності, тим вище буде і її самооцінка.

Самооцінка характеризується за такими параметрами:

- 1) за рівнем - висока, середня і низька;
- 2) по співвідношенню з реальною успішністю - адекватна і неадекватна (завищена і занижена);
- 3) за особливостями будови - конфліктна і безконфліктна.

Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять з навчальної дисципліни

ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА
САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

0301 соціально-політичні науки

6.030103 «Практична психологія»

Факультет філології та масових комунікацій

2017 рік.

Методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни
«Феномен несвідомого, свідомого та самосвідомості особистості» для
студентів ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні
науки, спеціальності 6.030103 - «Практична психологія»

Укладач: доктор психологічних наук, професор Швалб Ю.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології
Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)
“ _____ ” _____ 20__ року

Ó МДУ, 2016 рік
Ó МДУ, 2017 рік

ВСТУП

Семінар – це форма навчального заняття, під час якого за результатами попередньої роботи над програмним матеріалом, в обстановці безпосереднього й активного спілкування викладача і студентів, а також у процесі виступів студентів з питань теми виникає певна дискусія та формулюються узагальнення, вирішуються завдання пізнавального характеру, формується світогляд, методологічні й практичні навички, які є необхідними для становлення кваліфікованих магістрів.

Зазначимо, що семінарські заняття відіграють важливу роль у відпрацюванні студентами навичок використання отриманих знань для вирішення практичних завдань щодо поглиблення та деталізації знань, освоєння умінь вирішувати інтелектуальні проблеми і завдання, відстоювати власну точку зору, а також сприяння формуванню навичок професійного мислення. Семінари проводяться з найбільш складних питань (тем, розділів) навчальної програми і мають на меті поглиблене вивчення дисципліни, сприяння опануванню навичок самостійного пошуку й аналізу навчальної інформації, формування та розвиток наукового мислення, уміння брати активну участь у творчій дискусії, робити правильні висновки, аргументовано викладати й обстоювати свою думку.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

Тема: Особисте та колективне несвідоме

Мета: Визначити особливості особистого та колективного несвідомого.

Питання для обговорення:

1. Поняття особистісного та колективного несвідомого.
2. Атрибути особистості (інтроверсія та екстроверсія).
3. Функції особистості: мислення, почуття, інтуїція та відчуття.
4. Аналіз символів.

Ключові поняття: архетипи, екстраверсія, інтроверсія, символ, індивідуація.

Питання до дискусії:

1. Що, на вашу думку, мав на увазі герой роману Р.Стаута Ніро Вульф, коли заявив: «Підсвідомість – це якась чудернацька комбінація помийної ями з чудовим садом»?
2. Д.Фолкіс в результаті досліджень дійшов висновку, що дитячі сновидіння доволі прості та без емоційні, а К. Юнг стверджує, що дитячі сновидіння – це комплекси та страхи. Спробуйте шляхом спостережень і бесід з дітьми підтвердити чи спростувати ці твердження.

Семінарське заняття 2

Тема: Рушійні сили поведінки

Мета: Ознайомитись з основними рушійними силами поведінки.

Питання для обговорення

1. Енергія як джерело потреб і бажань.
2. Основні характеристики інстинктів.
3. Енергія інстинктів (катексіс та антикатексіс).
4. Зсув первинних інстинктів

Ключові поняття: енергія лібідо, тонатос, інстинкти, катексіс, антикатексіс, зсув активності.

Семінарське заняття 3

Тема: Захисні механізми особистості

Мета: Визначити основні захисні механізми особистості..

Питання для обговорення

1. Види та стратегії захисних механізмів.
2. Генезис захисних механізмів.
3. Відображення захисних механізмів в поведінки особистості.

Ключові поняття: захисні механізми особистості, витіснення, ізоляція, проекція, регресія, сублімація, раціоналізація, заперечення.

Питання до дискусії:

1. Ілюзорне мислення може бути наслідком захисних механізмів чи ні?
2. Аргументуйте або спростуйте ствердження: «Без активності мозку неможливо отримати інформацію зі зовнішнього світу».

Семінарське заняття 4

Тема: Розвиток самосвідомості в онтогенезі

Мета: Проаналізувати розвиток самосвідомості в онтогенезі.

Питання для обговорення

1. Історичний підхід до розвитку самосвідомості.
2. Методологічна позиція при аналізі розвитку самосвідомості.
3. Етапи розвитку свідомості в онтогенезі:
 - а) 1-й етап – «дійова свідомість»;
 - б) 2-й етап – «предметна свідомість»;
 - в) 3-й етап – «індивідуальна свідомість»;
 - г) 4-й етап – «соціальна свідомість»;

д) 5 – й етап – «рефлексивна свідомість».

Ключові поняття: самовизначення, самооцінка, онтогенетичний розвиток свідомості.

Питання до дискусії:

1. Що на вашу думку представляє найбільш значним в розвитку самосвідомості особистості: зміст свідомості та розкриття свідомого аналізу інших сфер життя, але сфера соціального досвіду і відносини до себе самому як до учасника громадського життя?
2. Онтогенетичні рівні самосвідомості можуть бути детерміновані ступенем розвитку свідомості і психіки в цілому?

Семінарське заняття 5

Тема: Основні чинники процесу формування самосвідомості дитини

Мета: Визначити основні чинники процесу формування самосвідомості дитини.

Питання для обговорення

1. Особливості формування стандартів та рівня домагань у особистості.
2. Метакомплементарні стосунки, трансакції і формування самосвідомості.
3. Основні сфери розвитку моральної свідомості дитини.

Ключові поняття: уподібнення, диференціація, ідентифікація, самооцінка, регуляція поведінки.

Питання до дискусії:

1. Неадекватна самооцінка є основою порушення самосвідомості особистості?
2. Сучасні проблеми формування моральної свідомості особистості.

Семінарське заняття 6

Тема: Самопізнання. Розвиток Я-концепції

Мета: Проаналізувати особливості самопізнання, та визначити особливості розвитку Я-концепції.

Питання для обговорення

1. Побудова самості:
 - а) кореляція зі світом і межі самості. Тілесне, душевне і духовне;
 - б) самість як неорганізована стихія;
 - в) конституювання самості: просторова, часова, причинно наслідкова структура і зв'язок.
2. Основні складові Я-концепції:
 - а) когнітивна складова;
 - б) оцінна складова;
 - в) поведінкова складова.

Ключові поняття: самопізнання, самість, Я-концепція.

Питання до дискусії:

1. Чи є самопізнання основним чинником розвитку самосвідомості?
2. Що відбувається з особистістю при порушенні складових Я-концепції? В чому відображається основні порушення Я-концепції?

Рекомендована література

Базова

1. Арестова О.Н., Калинина Н.В. Индивидуальные особенности функционирования механизмов/ Вести.МГУ сер14. Психология – 2000 - №1
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – М., 1986.
3. Бехтерев В.М. Сознание и его границы – Избранное, Т.2, - с. 222.
4. Выготский Л.С. Психика, сознание, бессознательное //Собр.соч.: В 5-ти т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1.
5. Вахромов Е.Е. Проблема человека: Сам ость и Я в психологи. //Мир психологии, 2002, №2, с. 30 – 43.
6. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М., 1983. – 133с.
7. Джеймс У. Поток сознания. – Психология сознания. Хрестоматия. – СПб., 2001.
8. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки //Вопр. Психологии. 1989. - № 1.
9. Зинченко В.П. Проблема внешнего и внутреннего и становление образа себя как реализация сознания //Мир психологии, 1999, № 1, С. 97-104.
10. Коледа С. Моделирование бессознательного. – М., 2000.
11. Кон И.С. Постоянство и изменчивость личности // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8. - № 4. – С. 126-137.
12. Краткий психологический словарь. /Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 450с.
13. Лапланш Ж., Понталис Ж. Словарь по психоанализу. – М., 1996.
14. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975.- 304с.
15. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов. М., 1974.
16. Мерлин В.С. Структура личности. Характер, способности, самопознание: Учебное пособие к спецкурсу. – Пермь, 1990.
17. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 1998. – 650с.
18. Налимов В.В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. – М., 1989. – 287с.
19. Панок В.Г. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 1999.
20. Панталеєв С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М., 1991.

Допоміжна:

1. Райгородский Д.Я. Самосознание и защитные механизмы личности – Самара, 2006.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1998.

3. Романова Е.С. Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика. – Мытищи, 1996
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М., 1957.
5. Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии. – М., 1999.
6. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1983.
7. Субботский Е.В. Индивидуальное сознание как система реальностей / в кн.: Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А.Н. Леонтьева. – М., 1999.
8. Улибина Е.В. Психология обыденного сознания. – М., 2001. -263с.
9. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.
10. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность. Теория, эксперименты, упражнения. – М., 2001. – 864с.

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТ

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

№ з/п	Зміст завдання	Кількість балів	Форма звіту
1.	<i>Завдання 1:</i> Укласти перелік основних метафор свідомості.	4	Діагностичний комплекс
2.	<i>Завдання 2:</i> Знайти у періодичній літературі статті, що розкривають особливості Феномену несвідомого та самосвідомості особистості. Проаналізувати їх. Підготувати коротку доповідь щодо питань, які в них розкриваються. (Не менше 3 статей).	4	Анотації Доповідь
3.	<i>Завдання 3:</i> Підготувати презентацію на тему «Типові форми поведінки у фруструючих ситуаціях»	4	Презентація
4.	<i>Завдання 4:</i> Написати есе за темою «Домінуючі конфлікти у розвитку особистості та їх вплив.»	4	Проект

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ «ФЕНОМЕН НЕСВІДОМОГО, СВІДОМОГО ТА САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ»

1. Основні метафори свідомості.
2. Структура особистості: ід, его, супер-его.
3. Основні підходи психоаналітичної теорії.
4. Психосексуальні фази розвитку особистості за Фрейдом.
5. Фізичні та психічні аспекти потягу. Основні потяги.
6. Енергія інстинктів (катексис та антикатексис).
7. Основні характеристики інстинктів.
8. Характеристика низького та вищого рівня свідомості.
9. Свідомість та неусвідомлюване психічне.
10. Змінені стани свідомості: гіпноз та медитація, алкоголізм та наркоманія.
11. Нейро-лінгвістичне програмування: пряма співдіяльність з несвідомим.
12. Поняття особистісного та колективного несвідомого.
13. Аттюди особистості (інтроверсія та екстроверсія).
14. Архетипи колективного несвідомого: Его, Персона, Аніма, Анімус, Замість.
15. Психологічний ріст особистості – індивідуація.
16. Сексуальні відхилення особистості.
17. Значення свободних асоціацій в тлумаченні сновидінь.
18. Види та стратегії захисних механізмів.
19. Генезис захисних механізмів.
20. Відображення захисних механізмів в поведінки особистості.
21. Особливості прояву самосвідомості особистості.
22. Характеристика структурних елементів свідомості.
23. Роль самоцінки у структурі самосвідомості особистості.
24. Сутність "Я - концепції".
25. Особливості ідентифікації особистості.
26. Особливості розвитку самосвідомості людини.
27. Характеристика основних чинників, які впливають на свідомість особистості.

ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ПОСІБНИКІВ.

Базова

1. Арестова О.Н., Калинина Н.В. Индивидуальные особенности функционирования механизмов/ Вести.МГУ сер14. Психология – 2000 - №1
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – М., 1986.
3. Бехтерев В.М. Сознание и его границы – Избранное, Т.2, - с. 222.
4. Выготский Л.С. Психика, сознание, бессознательное //Собр.соч.: В 5-ти т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1.
5. Вахромов Е.Е. Проблема человека: Сам ость и Я в психологи. //Мир психологии, 2002, №2, с. 30 – 43.
6. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М., 1983. – 133с.
7. Джеймс У. Поток сознания. – Психология сознания. Хрестоматия. – СПб., 2001.
8. Захарова А.В. Структурно-динамическая модель самооценки //Вопр. Психологии. 1989. - № 1.
9. Зинченко В.П. Проблема внешнего и внутреннего и становление образа себя как реализация сознания //Мир психологии, 1999, № 1, С. 97-104.
10. Коледа С. Моделирование бессознательного. – М., 2000.
11. Кон И.С. Постоянство и изменчивость личности // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8. - № 4. – С. 126-137.
12. Краткий психологический словарь. /Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1985. – 450с.
13. Лапланш Ж., Понталис Ж. Словарь по психоанализу. – М., 1996.
14. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975.- 304с.
15. Лурия А.Р. Об историческом развитии познавательных процессов. М., 1974.
16. Мерлин В.С. Структура личности. Характер, способности, самопознание: Учебное пособие к спецкурсу. – Пермь, 1990.
17. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 1998. – 650с.
18. Налимов В.В. Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности. – М., 1989. – 287с.
19. Панок В.Г. Основы практичної психології. – К.: Либідь, 1999.
20. Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М., 1991.

Допоміжна:

1. Райгородский Д.Я. Самосознание и защитные механизмы личности – Самара, 2006.

2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1998.
3. Романова Е.С. Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика. – Мытищи, 1996
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М., 1957.
5. Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии. – М., 1999.
6. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1983.
7. Субботский Е.В. Индивидуальное сознание как система реальностей / в кн.: Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А.Н. Леонтьева. – М., 1999.
8. Улибина Е.В. Психология обыденного сознания. – М., 2001. -263с.
9. Фрейд З. Психология бессознательного. – М., 1989.
10. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность. Теория, эксперименты, упражнения. – М., 2001. – 864с.

Інформаційні ресурси.

1. http://royallib.com/book/freyd_zigmund/bessoznatelnoe.html
2. http://loveread.ec/view_global.php?id=8776
3. <https://www.ozon.ru/context/detail/id/4103195/>